

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Klavír

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**NIKOLAJ MEDTNER A JEHO KLAVÍRNÍ TVORBA
S PŘIHLÉDNUTÍM K CYKLŮM SKAZEK**

Jakub Sládek

Vedoucí práce: prof. František Malý

Oponent práce: odb. as. Ivo Kahánek

Datum obhajoby: 7. 6. 2019

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2019

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Art of Music

Piano

BACHELOR'S THESIS

**NIKOLAJ MEDTNER AND HIS PIANO WORKS WITH A
CLOSER LOOK AT HIS COLLECTIONS OF FAIRY TALES**

Jakub Sládek

Thesis Supervisor: Prof. František Malý

Thesis Examiner: assistant prof. Ivo Kahánek

Date of thesis defense: 7. 6. 2019

Academic title granted: BcA.

Prague, 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/magisterskou/disertační práci na téma

NIKOLAJ MEDTNER A JEHO KLAVÍRNÍ TVORBA
S PŘÍHLÉDNUTÍM K CYKLŮM SKAZEK

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům, a prohlašuje, že ji vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

[illegible]

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o životě a díle Nikolaje Karloviče Medtnera s bližším zaměřením na deset unikátních cyklů skazek, které jsou klíčovou částí skladatelova díla. Hlavním cílem je přiblížit čtenáři osobnost Nikolaje Medtnera jako skladatele a klavíristu, často neprávem opomíjeného a přehlíženého, a zároveň nastínit charakter jeho vlastního osobitého stylu skladby. Práce se skládá ze dvou částí. První se zabývá skladatelovým životem a historickým kontextem. Druhou tvoří přehled jeho děl, který autor doplňuje svými poznámkami.

Klíčová slova: Medtner, Nikolaj, skladatel, klavírista, sonátová forma, sonáta, skazka

Abstract

The topic of this bachelor's thesis is the life and works of Nikolai Karlovich Medtner with a closer look at his ten unique collections of fairy tales, which form a key part of his work. The main goal is to paint a better picture of Nikolai Medtner as a composer and pianist, often unjustly overlooked, as well as describe the characteristics of his own distinctive composition style. The thesis is in two parts. The first explores the composer's life and historical context. The second contains an overview of works, which is accompanied by the author's own notes.

Klíčová slova: Medtner, Nikolai, composer, pianist, sonata form, sonata, fairy tale

Obsah

Seznam příloh	8
Úvod	9
1. Nikolaj Karlovič Medtner a jeho život	11
1.1. 1880-1921	11
1.1.1. Dětství a studium na konzervatoři	11
1.1.2. Počátek kariéry	14
1.1.3. První světová válka a revoluce	18
1.2. 1921-1935	20
1.2.1. Německo a Francie	20
1.2.2. Americké a ruské turné	20
1.2.3. Koncerty v Anglii	22
1.2.4. <i>Múza a Móda</i>	24
1.3. 1935-1951	25
1.3.1. Život v Londýně	25
1.3.2. Druhá světová válka	26
1.3.3. Klavírní kvintet a Medtnerův odkaz	28
2. Medtnerovo dílo	30
2.1. Sonáty	30
2.2. Skazki	34
2.3. Zapomenuté melodie	36
2.4. Písně a poemy	37
2.5. Drobné klavírní skladby	38
2.6. Klavírní koncerty	38
2.7. Skladby pro klavír a housle	39
2.8. Klavírní kvintet C dur	40
Závěr	41
3. Seznam použité literatury	42
3.1. Literární zdroje	42
3.2. Internetové zdroje	42
3.3. Nahrávky	42
4. Přílohy	43

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Nikolaj Medtner u klavíru
- Příloha č. 2 – Nikolaj Medtner při komponování
- Příloha č. 3 – Nikolaj a Anna Medtnerovi
- Příloha č. 4 – rukopis *Ruského kruhového tance op. 58 pro dva klavíry*
- Příloha č. 5 – Nikolaj Medtner a Sergej Rachmaninov
- Příloha č. 6 – Nikolaj v zahradě

Úvod

Ještě před nedávnem pro mě byla Medtnerova hudba úplně neznámá. Jeho jméno jsem sice znal, ale nedokázal jsem ho nikam zařadit. Čirou náhodou jsem se dostal k nahrávce jeho *Sonáty Tragica op. 39* a poté k celému cyklu *Zapomenutých melodií op. 39*, který sonátou končí. Byl jsem nadšený a během dvou dní jsem si poslechl značnou část jeho díla. Nechápal jsem, jak je možné, že jsem se k tolika zajímavým skladbám nikdy předtím nedostal a neviděl je ani na programech koncertů a soutěží.

Moje nadšení, stejně jako všeobecná neznámost tohoto skladatele mezi posluchači i mými kolegy, mě vedla k výběru tématu bakalářské práce a zařazení Nikolaje Medtnera do svého repertoáru. Přišlo mi, že by další klavíristé, kteří se s Medtnerovou tvorbou nikdy nesetkali, měli mít příležitost objevit tuto krásnou, pestrou, barevnou, virtuózní a bohatou hudbu stejně jako já.

Cílem práce není skladby formálně ani harmonicky analyzovat. Rozsáhlost a početnost Medtnerova díla brání v tomto detailnějším přístupu v rámci jedné práce. Zároveň si myslím, že mi nepřísluší analyzovat hudbu, která je takto složitá a hluboce strukturovaná. Existují zahraniční publikace, které se skladbám věnují detailně a přináší mnoho zajímavých informací a nových pohledů na skladatelovo dílo. Sám jsem do některých při poslechu nahrávek nahlédl, protože složitost a bohatost skladatelova stylu si někdy přímo vyžaduje opakovaný poslech a akademický přístup.

Obzvláště u sonát a klavírních koncertů se zážitek s každým dalším poslechem zlepšuje. Pokaždé se v hudbě objeví něco nového. Někdy jsou to hudební myšlenky, které předtím existovaly naprosto nezávisle samy o sobě a najednou patří neodlučně k sobě a odhalují úplně novou úroveň krásy. Jindy se najednou vynoří skryté vnitřní hlasy, nebo se již dávno zapomenuté téma objeví v tak záludně jiném rytmu, že s překvapením odhalujeme, že nejde o nový motiv. Jakmile hlouběji pronikneme do Medtnerových propletených témat, složitých rytmů a harmonických pohybů, získáme z poslechu mnohem víc.

Právě složitost a náročnější první poslech je pravděpodobně hlavním důvodem, proč se Medtnerovo jméno neobjevuje v programech dnešních koncertů. I za Medtnerova života se jeho hudba často setkávala s vlažným ohlasem a nepochopením, přestože byl uznávanou osobností v hudebním světě a blízkým přítelem velikánů jako byl Sergej Rachmaninov nebo Samuil Fejnberg. Medtnerovi

nikdy nešlo o slávu. V umění pokládal za nejdůležitější krásu a upřímnost, což ho už od studií vedlo ke komponování. Nikdy se nevydal cestou koncertního klavíristy, přestože měl tu možnost. Díky tomu dnes máme obsáhlé a pestré dílo, které se během posledních let začíná hrát čím dál tím víc.

1. Nikolaj Karlovič Medtner a jeho život

Nikolaj Medtner byl významným ruským klavíristou a skladatelem, mladším současníkem Skrjabin a Rachmaninova. Za 71 let svého života napsal velké množství skladeb a ve všech bez jediné výjimky využil klavír. Skladatelskou činnost střídal s výukou hry na klavír a příležitostnými koncerty, téměř vždy svých vlastních skladeb. Hudebně Medtner spadá do pozdního romantismu, se slyšitelnými vlivy Schumanna, Skrjabin, Rachmaninova i dalších ruských skladatelů.

Velkou roli v jeho hudbě hraje sonátová forma, která Medtnera přitahovala už během studií. Medtner sám sebe označoval za „Beethovenova žáka“ a sonátové formy se na rozdíl od většiny ruských skladatelů držel celý svůj život. Ostatně ani po rytmické a harmonické stránce se Medtnerův způsob psaní od raných opusů po ty poslední nijak zásadně nevyvíjí.

Co se harmonie týče, Medtner nepřekračuje hranice tonální hudby 18. a 19. století, ale přesto vytváří svůj osobitý, specifický styl. Jeho individualita nejvíce vyniká v úžasné práci s tématy a v jeho rytmech. Časté využití synkop a polyrytmů úžasně doplňuje na tu dobu konzervativní sonátovou formu. Výsledkem jsou opravdu unikátní a originální skladby.

1.1. 1880-1921

1.1.1. Dětství a studium na konzervatoři

Nikolaj Karlovič Medtner se narodil 5. ledna 1880¹ v Moskvě do umělecké rodiny s láskou k herectví, literatuře i hudbě. Například Medtnerův pradědeček z matčiny strany studoval hudbu a později se stal členem potulné herecké společnosti a psal divadelní hry a poezii. Je možné, že se setkal přímo s Johannem Wolfgangem Goethem a skoro určitě s ním korespondoval. Lásku k umění a obzvláště k poezii poté zdědil i Nikolaj Medtner, který později mnoho Goetheho textů zhudebnil v několika opusech písní. Jeho otec byl původem z Dánska a matka

¹ Práce uvádí data ve dvou různých stylech. V Rusku se za Medtnerova života nejčastěji uváděl letopočet ve starém stylu podle juliánského kalendáře, jenž byl o dvanáct dní opožděn oproti gregoriánskému kalendáři, který se používal v Evropě. Data všech událostí v Rusku jsou uvedeny ve starém stylu, zatímco všechny události Medtnerova života v Evropě či Americe jsou uvedeny v novém stylu.

z Německa se švédskými kořeny. V době Medtnerova narození žila jeho rodina v Rusku již po několik generací, ale se stále silnými vztahy k německé kultuře. Medtner byl nejmladším ze šesti sourozenců, měl čtyři bratry² a jednu sestru. I u nich byly znát umělecké sklony. Starší bratr Karel se věnoval divadlu, Alexandr se stal profesionálním houslistou a violistou a později i učitelem a dirigentem. Emil studoval filozofii a psychologii, zabýval se dílem Goetheho a Nietzscheho a později ukončil právnickou kariéru, aby se mohl věnovat psaní. I toto umělecké zaměření Nikolajových sourozenců mělo bezesporu velký vliv na jeho tvorbu.

Medtnera začala učit hrát na klavír jeho matka v šesti letech. Nikolaj byl nadšen a pod vlivem svého bratra Alexandra, který studoval hru na housle, se rychle seznámil i s tímto nástrojem. Brzy se stal členem prestižního dětského orchestru, jehož koncerty navštěvovali Čajkovský, Tanějev a Rimskij-Korsakov. Mladý Medtner už před desátým rokem svého života začal skládat a improvizovat, což jeho matku vedlo k tomu, aby Nikolajovu klavírní výuku předala svému bratrovi, Alexandru Gedikemu, profesionálnímu skladateli a klavíristovi, který na Moskevské konzervatoři učil povinný klavír a později se stal i profesorem. Medtner se tak dostal k Bachovi, Beethovenovi, Mozartovi a Scarlattimu, ke kterým si vytvořil vztah na celý život. Zároveň začal studovat na gymnáziu, ale vydržel pouze dva roky. Když bylo Medtnerovi dvanáct let, oznámil rodičům, že se chce naplno věnovat hudbě na Moskevské konzervatoři. Rodiče si nebyli jistí, ale Nikolajův starší bratr Emil jeho zájem podpořil a Medtner byl s pomocí svého strýce na konzervatoř přijat, shodou okolností zrovna v roce, kdy absolvovali Rachmaninov i Skrjabin.

Nastoupil do čtvrtého ročníku prvního stupně.³ Již v té době měl velké plány. Vytvořil si několik ambiciózních seznamů skladeb, na kterých chtěl pracovat, přestože pak žádnou z nich nedokončil. Studoval hudební teorii ve třídě Nikolaje Kaškina a harmonii ve třídě Antona Arenského. Školní povinnosti mu nezabíraly příliš času, takže se mohl naplno věnovat klavíru. V tom ho vedl Anatoly Galli, žák Nikolaje Zvereva a Karla Klindwortha. Na jaře roku 1894 složil Medtner zkoušky na druhý stupeň, kde si jako hlavní obor vybral klavír, v jehož studiu pokračoval u Pavla Pabsta, Lisztova žáka a známého interpreta Schumannových děl. Na rozdíl od většiny studentů skladby, kteří studovali kontrapunkt a jiné skladatelské

² Nikolajův mladší bratr Vladimír v raném dětství zemřel.

³ Moskevská konzervatoř měla dva stupně po pěti ročnících.

předměty, docházel na hodiny hudební analýzy a hudebních forem, polyfonie, estetiky, instrumentace a hudebních dějin. Půl roku navštěvoval také hodiny kontrapunktu Sergeje Tanějeva, ale předmět nedokončil. Medtner odmítal některé z profesorových poznámek a nelíbil se mu jeho přístup k řešení kontrapunktických problémů a prostě ze třídy odešel. Tanějev mu řekl, aby tedy pracoval podle sebe a že si jeho skladby kdykoliv rád poslechne. Když Medtner později některé své skladby přinesl, Tanějev prohlásil: „*Doted' jsem si myslel, že není možné se stát skutečným skladatelem bez řádného studia kontrapunktu, ale tvoje hudba mě přesvědčila o opaku.*“⁴

Při studiu u Pavla Pabsta tvořil značnou část Medtnerova repertoáru Beethoven, Schumann a Liszt. Po Pabstově náhlé smrti, která pro něj byla velkou ránou, Medtner požádal ředitele moskevské konzervatoře Vasilije Safonova, aby se stal jeho profesorem. Ten byl právě příliš zaneprázdněn a Medtner byl nucen mezitím studovat u Vasilije Sapelnikova, nicméně Safonov jej po roce mezi své studenty přijal. Tento legendární učitel, k jehož žákům patřila jména jako Skrjabin a Levin, měl na Medtnerův hudební vývoj velký vliv. Nikolajův repertoár se rozšířil o velká romantická díla, například Chopinův *Klavírní koncert e moll* a Schumannovu *Sonátu fis moll*, a obsahoval také více děl ruských skladatelů. Medtnerovo hraní chválil Josef Hofmann, známý polský klavírista, který Nikolaje slyšel na koncertě 6. února 1900. Byla to známka slibně započaté klavírní kariéry.

Během studií se Medtner stále věnoval skládání, dochovalo se skoro dvacet dokončených, nevydaných skladeb. Některá témata a motivy později Medtner využil znovu, obzvláště ve svých raných kompozicích. V květnu roku 1900 absolvoval se zlatou medailí. V tom stejném roce se přihlásil na Rubinsteinovu soutěž ve Vídni, nakonec jen jako klavírista, protože skladby, které chtěl přihlásit do skladatelské části soutěže, nebyly ještě zdaleka hotové. Účast na soutěži byla pro Medtnera plná nepříjemných okamžiků, od změn v pořadí soutěžících po nemožnost cvičit ani si vyzkoušet klavír. S vlastním výkonem nebyl vůbec spokojený, přestože ohlasy byly výborné. Ačkoli nezmáhal, byl nejlépe hodnoceným z čestných uznání. Sám tvrdil, že by nechtěl vyhrát soutěž s výkonem, který se jemu samotnému nelíbil, ale ve skutečnosti byla tato zkušenost pro Medtnera prvním velkým zklamáním.

4 MARTYN, Barrie. *Nicolas Medtner: His Life and Music*. New York, USA: Routledge, 2016, str. 5

1.1.2. Počátek kariéry

Po návratu do Ruska se začal připravovat na koncertní kariéru. Vasilij Safonov Medtnerovi zorganizoval debut v Moskvě, na kterém měl Nikolaj hrát Rubinsteinův pátý klavírní koncert, se kterým na soutěži sklídil velký úspěch. Se stejným koncertem, ke kterému přidal část svého sólového soutěžního programu, vystoupil o měsíc později v Petrohradě. Safonov Medtnerovi pak s jeho souhlasem naplánoval koncertní turné po Evropě. Medtner si uvědomil, že by musel Rubinsteinův koncert, který mu připadal hudebně prázdný, hrát všude. Ani publikem očekávaný virtuózní sólový program se mu nezamlouval. Stále rozladěný z nedávného zklamání na soutěži a nespokojený s plánovanými koncerty své evropské turné zrušil a rozhodl se vydat cestou skladatele. Safonov i Medtnerovi rodiče byli rozčarováni a snažili se Nikolaje přesvědčit, aby svůj postoj přehodnotil a nezhodil zbrkle šanci na úspěšnou a výdělečnou kariéru. Medtner kompozici pořádně ani nestudoval a pro veřejnost byl neznámým jménem. Jen pár lidí mimo jeho rodinu vědělo, že je i skladatelem. Medtner svůj názor nezměnil a opět s podporou bratra Emila i Sergeje Tanějeva své rodiče i profesora přesvědčil.

V následujících dvou letech Medtner téměř veřejně nehrál. Soustředil se na komponování a živil se časově nenáročnou výukou na dívčí hudební škole. Bylo to pro něj obtížné období. Nejen v profesním, ale i osobním životě. O čtyři roky dříve potkal na rodinné dovolené houslistku Annu Bratenskou, do které se zamiloval, ale která mezitím navázala vztah s Nikolajovým bratrem Emilem. Všichni tři společně chodili na koncerty, což pro něj nebylo lehké. Aby se situace ještě zkomplikovala, Anna začala sdílet Nikolajovy pocity. Emil ale zrovna dostudoval a dostal pracovní nabídku v Novgorodě, kterou chtěl přijmout, ovšem pouze pokud si jej Anna vezme za manžela a odjede s ním. Anna si sice nebyla jistá, ale nakonec s jeho nabídkou souhlasila a spolu s Emilem odjela z Moskvy.

Nikolaj se mezitím dostal ze svých depresí, a dokonce se stihl zasnoubit s jinou dívkou, hlavně kvůli svým rodičům, kteří zasnuby silně podporovali. Mezitím se ponořil do moskevského kulturního života. Získal možnost přehrát jednu ze svých nových skladeb Josefu Hofmannovi, konkrétně dokončenou první větu *sonáty f moll*, později vydanou jako op. 5. Hofmanna dílo nadchlo, obzvlášť vzhledem k tomu, že Medtner kompozici nikdy formálně nestudoval. Části sonáty okamžitě sám přehrál a Nikolaje požádal, aby mu co nejdříve poslal kopii celého díla. Pak novou kompozici chválil mezi svými přáteli v Moskvě. Medtnerova sonáta

se tak dostala i k Rachmaninovi, který Nikolaje pozval, aby mu ji přehrál také. Byl to začátek dlouholetého přátelství, které ovlivnilo celý Medtnerův život.

V lednu roku 1903 zahrál Medtner poprvé na koncertě v Moskvě své skladby. Byly to poslední tři části z jeho prvního opusu *Stimmungsbilder*, spolu se skladbami Rachmaninova a Rimského-Korsakova. Nikolajova kompozice měla úspěch a o pár měsíců později byla vydána nakladatelstvím Jurgenson, tehdy největším v Rusku. Už v tomto raném díle projevil Medtner své schopnosti jako sice mladý, ale vyspělý skladatel. Další kompozice následovaly. Medtner upravil některé své studentské skladby do podoby, se kterou byl spokojený, a nechal je vydat jako *Tři fantastické improvizace op. 2*. Jeho láska k poezii ho vedla k třetímu opusu. Tím byly *Tři romance*, písně na Goetheho texty přeložené do ruštiny. *Čtyři kusy pro klavír* vyšly pod opusovým číslem 4. V srpnu roku 1903 Medtner dokončil svou *sonátu f moll op. 5*, první z budoucích čtrnácti. Zvolil si čtyřvětou formu, ke které se pak vrátil jen jednou ve své *Sonátě romantice* z roku 1930. Už tato raná kompozice dokázala svou složitostí a promyšlenou strukturou Medtnerův skladatelský talent a um.

V létě roku 1903 se Nikolaj vydal se svým otcem za svojí snoubenkou. Cestu naplánovali přes Nižnij Novgorod, kde žili Emil s Annou. Jejich vzájemné city při opětovném setkání znovu vzplály. Nikolaj byl zoufalý, protože bratrovi nikdy nechtěl ublížit. Oba to tížilo natolik, že se Emilovi ke svým citům přiznali. Ten se zachoval neuvěřitelně velkoryse. Řekl Nikolajovi a Anně, že jim rozumí, ale prosil je, aby nic nedělali, hlavně kvůli rodičům, pro které by toto zjištění bylo obrovskou ránou. Anna zůstala s Emilem v Novgorodě, ale zamilovaný Nikolaj zrušil jak svoji cestu za snoubenkou, tak samotné zasnuby.

Po úspěchu svých prvních pěti opusů se Medtner pustil do práce na opusech šest až jedenáct a také začal psát klavírní kvintet, který se měl později stát stěžejním dílem jeho života. *Devět písní na Goetheho texty op. 6* je prvním z mnoha Medtnerových cyklů písní na německé texty. Ve *Třech arabeskách op. 7* se Medtner znovu inspiroje Goethem, tentokrát pouze přejatým názvem *Tragické fragmenty*, kterým pojmenoval druhou a třetí část opusu. Na podzim roku 1904 hrál Medtner své skladby, *Sonátu f moll* a výběr z ostatních kratších skladeb, na koncertech v Moskvě a v Berlíně, kam jel společně se svým bratrem Emilem a Annou. Publikum přijalo jeho skladby příznivě, ale Medtner byl zklamán z velmi vlažné reakce německých kritiků.

V roce 1905 složil Nikolaj Medtner první dvojici *Skazek op. 8*. Celá kolekce skazek je pravděpodobně nejzajímavějším Medtnerovým příspěvkem do klavírní literatury. Této formy se skladatel držel po celý život. Nejčastěji používaný anglický název „Fairy Tales“ je lehce zavádějící. Medtner sám používal buď ruský název „skazki“, nebo německý „Märchen“, který bychom neměli překládat jako „pohádky“, ale spíše jako „příběhy“. Hned v roce 1906 napsal další *Tři skazki op. 9*. V letech 1906 a 1907 dokončil trojici jednovětých sonát, tematicky samostatných a původně vydaných zvlášť, kterým Medtner později dal společný název *Sonaten-Triade op. 11*. Dvě z těchto sonát, společně s dalšími svými opusy, zahrál Medtner na koncertě v Moskvě, poprvé tvořeném pouze vlastními kompozicemi.

Od léta roku 1905 si Medtner začal šetřit peníze plynoucí z úvazku v dívčí škole, aby mohl s Annou a svým bratrem Emilem odjet do Německa. Původně to byl Emilův nápad a Nikolaj uvítal možnost osamostatnit se na nějakou dobu od rodičů. V prosinci roku 1906 se trojice s týdenní zastávkou ve Vídni dostala do Mnichova, kde plánovali žít dalších 6 měsíců. Tam Medtner slyšel skladby Strausse a Regera. Byl vesměs zklamaný a rozhořčený, že publikum vítalo díla těchto skladatelů se stejným nadšením, jako hudbu Wagnerovu, ke které Medtner vzhlížel s velkou úctou a obdivem. Odpuzovala ho dekadence tohoto post-wagnerovského směru, jímž se německá hudba ubírala. Během svého pobytu v Mnichově se Medtner dál věnoval kompozici. Vznikly zde *Tři poemy na Heineho texty op. 12*, *Dvě písně op. 13*, *Skazka f moll* z opusu 14, cyklus *Dvanáct písní na Goetheho texty op. 15* a mnoho kusů pro housle a klavír, ze kterých Medtner dokončil pouze *Tři nokturna pro housle a klavír op. 16*.⁵

Po šesti měsících se Nikolaj, Emil a Anna přesunuli z Mnichova do Výmaru. Medtnera čekalo několik koncertů, na kterých měl hrát některé ze svých nových skladeb. I přes úspěchy svých již vydaných děl Nikolaj začal pochybovat o svých skladatelských schopnostech. Nebyl spokojený se způsobem komponování a svou produktivitou. V dopisu Alexandru Gedikemu popsal své pocity a zeptal se, jestli mu nepřipadá, že v jeho skladbách něco chybí. Společně s těmito pochybami vyvstaly finanční problémy. Medtner téměř všechny své našetřené peníze vyčerpal a musel požádat svého vydavatele o zvýšení honoráře. Následující koncerty Nikolajovi přinesly smíšené pocity. Sám byl s výkonem spokojený, ale kritici

⁵ Název „Nokturno“ není inspirováno Chopinem či jinými skladateli, ale pochází z Goetheho básně „Nachtgesang“

hodnotili pozitivně pouze jeho hraní. Jeho skladby označili jako velmi komplexní a rytmicky inventivní, i ve srovnání se Skrjabinem, ale více chvály se jim nedostalo. Tento neúspěch a následující vánoční svátky strávené bez přátel a rodiny vedly trojici Medtnerů k rozhodnutí vrátit se okamžitě domů.

V Moskvě Medtner s radostí podpořil vznikající Rachmaninovo nové nakladatelství pro ruské skladatele. V roce 1909 se stal členem redakční rady, společně se Skrjabinem a Kusevickým. Hned další rok v nakladatelství vyšla jeho *Nokturna op. 16*. Na dovolené ve Švédsku, kam jel Nikolaj jen s Annou, dokončil cyklus *Šesti písní na Goetheho texty op. 18* a začal pracovat na dalších dvou, tentokrát na texty Nietzscheho. Ve stejném roce také dokončil další *Dvě skazki op. 20*. Bylo to první Medtnerovo dílo, které Rachmaninov zařadil do svého koncertního programu. V roce 1909 Medtner také přijal nabídku místa profesora na Moskevské konzervatoři, přestože se bál, že to bude práce příliš časově náročná. Předpovídal správně, ale i přes povinnosti na konzervatoři, práci v nakladatelství a příležitostné koncerty si našel dostatek času na skládání, aby v roce 1910 mohl premiérovat dvě nová díla – *Sonátu g moll op. 22* a *Houslovou sonátu h moll číslo 1 op. 21*, kterou věnoval Anně. Nebyl však spokojený, že skládání nevěnuje tolik času, kolik by chtěl, a po jednom roce z konzervatoře odešel. Do konce roku 1911 dokončil čtyři *Lyrické fragmenty op. 23*, *Osm ruských písní op. 24* a dvě *Klavírní sonáty op. 25*. Mnozí klavíristé i skladatelé byli z Nikolajových nejnovějších skladeb nadšení, ale obzvláště *Sonátu e moll* s názvem „*Noční vítr*“ někteří přijímali s rozpaky. Samotná délka kompozice i její složitost už představovaly problém nejen pro posluchače, ale i interprety.

V roce 1912 žili Nikolaj, Emil a Anna v domku na samotě, kam se přestěhovali, aby unikli ruchu Moskvy. Bylo to velmi inspirativní prostředí. Medtner se mohl procházet přírodou, věnovat se astronomii a účastnit se mnoha filozofických a uměleckých diskuzí. Emila i Nikolaje navštěvovalo mnoho zajímavých osobností. Vzniklo zde přátelství se spisovatelkou Mariettou Šaginjan a s pozdějším profesorem filozofie Ivanem Iljinem. Pravidelnými hosty byly Lev Konjus, Alexandr Goldenweiser a Andrej Bělyj. Jednou přišel i Skrjabin s Taťánou Schlözerovou. Medtner mohl nerušeně skládat a napsal *Čtyři skazki op. 26* a první větu ze *Sonáty-Balady op. 27* ⁶. Za své tři sbírky písní na Goetheho texty získal Glinkovu cenu. Medtnerovo přátelství s Rachmaninovem se dále prohlubovalo.

⁶ K původně jednověté sonátě pak přidal druhou větu v podobě *Introdukce* a *Finale*.

Navzájem si předehrávali své nejnovější skladby a oba byli terčem petrohradských kritiků⁷. V roce 1913 Medtner napsal dvě sbírky písní na texty ruských básníků. *Sedm poem op. 28* na texty Feta, Brjusova a Ťutčeva a *7 poem na Puškinovy texty op. 29*. Po letech strávených mimo Moskvu se Nikolaj s Emilem a Annou rozhodli do města vrátit. Našli vhodný byt, kam si Nikolaj nechal nastěhovat dva klavíry, takže mohl soukromě učit. Emil mezitím začal připravovat anulování svého manželství s Annou, nejen aby mohli Nikolaj a Anna být konečně spolu, ale i protože se mezitím sám zamiloval do jiné ženy. 5. června 1914 se vydal zpět do Německa. Netušil, že Nikolaje a Annu znova uvidí až o sedm let později.

1.1.3. První světová válka a revoluce

Prvního srpna 1914 propukla mezi Ruskem a Německem válka. Pro rodinu Medtnerů, s kořeny ruskými i německými, to byla strašná zpráva. Emil byl v Mnichově zajat. Po značných komplikacích se mu podařilo získat vízum do Švýcarska, kde se nakonec v Curychu usadil. Získal švýcarské občanství a navázal kontakt s Karlem Jungem, který si Emila vybral jako editora ruských překladů svých děl. Nikolaj byl stejně jako Rachmaninov zproštěn povinné vojenské služby, zčásti protože znovu nastoupil jako profesor na Moskevskou konzervatoř. Bylo to pro něj nesmírně obtížné období. Válka vyvolala v Rusku nevraživost vůči německé kultuře. Medtner musel odjet z Moskvy, hlavně kvůli útokům na lidi s německými jmény. Vážně ho zasáhla smrt jeho studenta Stančinského a následně Skrjabina a Tanějeva, které Medtner velmi respektoval jako umělce a skladatele. Nikolaj začal stále častěji navštěvovat Rachmaninova, jehož Tanějevova smrt ranila také. Rachmaninov dál Nikolaje podporoval, zorganizoval mu několik koncertů a snažil se k jeho skladbám přivést pozornost kritiků. Nikolaj pracoval na nové *Sonátě a moll op. 30*, dalším cyklu písní, na dvou cyklech *Skazek op. 34 a 35* a prvním *Klavírním koncertu op. 33*. Práce mu však šla pomalu a skladby dokončil až před koncem války.

Bolševická revoluce roku 1917 a následující občanská válka byla pro Medtnera ještě obtížnější. Přestože se sám o politiku nezajímal, Nikolaj se porevoluční situace velmi obával. Ukázalo se, že naprosto oprávněně, jelikož

⁷ Petrohradské kritiky odsuzovaly hudbu z Moskvy a naopak. Negativní ohlasy na Medtnerovy skladby tak nebyly pouze reakcí na jeho hudbu, ale výsledkem rivality mezi dvěma velkoměsty.

většina jeho přátel přišla o majetek a denní pořádek na konzervatoři byl silně narušen. Moskva hladověla a velká část obyvatel utekla buď na venkov, nebo do zahraničí. Rachmaninov byl jedním z prvních, kterým se podařilo uniknout. Na začátku roku 1918 postupně onemocněla celá rodina Medtnerů i Nikolaj a Anna. Těsně před premiérou Medtnerova prvního klavírního koncertu dostala jeho maminka Alexandra zápal plic. Zemřela 26. března. Medtner musel premiéru o šest týdnů odložit a koncert věnoval matce.

Dvacátého prvního června roku 1919 se Nikolaj po dlouhém čekání oženil s Annou. Po svatbě žili až do října 1920 v malém domku u Obninsku. Radost ze společného života jim zkazila zpráva o smrti bratra Karla, se kterým nebyli několik měsíců v kontaktu. Také jim chyběly zprávy od bratra Emila, s nímž si během války psali pouze sporadicky. V jednom dopise Emilovi se Nikolaj zmiňuje o spoustě hudebních nápadů a motivů, které si v zápisnicích odvezl z Moskvy. Z těchto poznámek vznikly tři opusy Zapomenutých motivů, později přejmenovaných na *Zapomenuté melodie op. 38, 39 a 40*. Většinu tvoří drobné tance či písně, přestože první cyklus začíná sonátou a druhý sonátou končí⁸.

V říjnu roku 1920 se Nikolaj s Annou vrátili do Moskvy. Medtner *Zapomenuté melodie* premiéroval s obrovským úspěchem pro plný sál Moskevské konzervatoře, současně už ale hledal způsob, jak se dostat z Ruska. Rachmaninov se mu v tomto směru snažil ze Spojených států pomoci. Zorganizoval mu turné v Americe, ale Medtner bohužel telegram nedostal včas. Nakonec bylo Nikolajovi doporučeno, aby si zařídil estonský pas⁹. 10. září 1921 se rozloučil se svým otcem, který kvůli svému zhoršujícímu se zdraví musel zůstat v Moskvě, a vydal se s Annou přes Estonsko do Německa. Opožděně Rachmaninovi poděkoval za pokus o pomoc při vycestování z Ruska a ten ho do Ameriky pozval znovu. Nabídka koncertního turné stále platila. Rachmaninov dopis uzavřel slovy: „...jste, podle mého názoru, největším skladatelem naší doby.“¹⁰

⁸ *Sonáta reminiscenza a Sonáta tragica*

⁹ Část Nikolajovy rodiny se na nějakou dobu usídlila v estonském Pärnu.

¹⁰ MARTYN, Barrie. *Nicolas Medtner: His Life and Music*. New York, USA: Routledge, 2016, str. 145

1.2. 1921-1935

1.2.1. Německo a Francie

Atmosféra poválečného Berlína Medtnera zklamala. Bylo to úplně jiné město, než jaké si pamatoval z dřívějších návštěv. Koncertních příležitostí bylo minimum. Medtner o svých uměleckých i finančních problémech napsal Rachmaninovi, který mu obratem poslal peníze. Radost z dlouho očekávaného setkání s Emilem zkazila zpráva o smrti jejich otce Karla Petroviče Medtnera. Berlínské publikum reagovalo na Medtnerovy skladby velmi pozitivně. Kritici však nadšení nesdíleli. Medtner po několika dalších koncertech už znovu přemýšlel, kam z Berlína. V letech 1922-1924 měl rozpracovaných několik skladeb, později vydaných jako opusy 41-46 a op. 50. V Německu dokončil pouze *Sonátu-Vocalise op. 41 číslo 1*. Koncerty v Berlíně a ve Varšavě sotva stačily na pokrytí výdajů cest a ubytování. Z amerického turné znovu sešlo a Nikolaj s Annou si museli vystačit s příjmy z nakladatelství a příležitostného učení.

Brzo se rozhodli Berlín opustit. Po návštěvě Emila v Curychu se vydali do Itálie. Tam se Medtner znovu potkal s Rachmaninovem, jemuž se úspěšně podařilo znovu domluvit americké turné. Bylo naplánováno 17 koncertů během šesti měsíců a Medtner měl získat dostatek peněz, aby se nějakou dobu znovu mohl věnovat čistě komponování. Z Itálie se Nikolaj a Anna spolu s Rachmaninovou rodinou vrátili do Curychu, aby pak sami pokračovali do Paříže. Navštívili zde přítele Lva Konjuse a jeho manželku. Paříž se Medtnerovi také nelíbila. Brzy se přesunuli do Bretaně, kde strávili léto. Zde Nikolaj dokončil *Tři skazki op. 42*, několik kusů pro housle a klavír¹¹ a dva cykly písní, op. 45 a 46.

1.2.2. Americké a ruské turné

9. října přistáli Nikolaj s Annou v New Yorku, kde se ubytovali v hotelu. Medtnerovi, který neuměl anglicky, pomáhal muzikolog Alfred Swan a jeho manželka. Rachmaninov se vrátil z Evropy a pomohl Medtnerům najít byt. Turné, které organizoval nejvlivnější z amerických impresáriů Arthur Judson, začalo koncem října koncerty s Filadelfským orchestrem a Newyorskou filharmonií. Nikolaj hrál svůj koncert, který sice kritici přijali s respektem, ale soustředili se především na Medtnerův výkon. Velký úspěch měly koncerty v Chicagu, Cincinnati

¹¹ *Dvě canzony s tanci op. 43 a sonáta č. 2 G dur op. 44*

a Detroitu. Sólové koncerty byly většinou menší a hůře zorganizované, ale například první, na radnici v New Yorku, byl velmi úspěšný. Posluchači i kritici se divili, že se Medtnerovo jméno v amerických programech dosud neobjevilo. V prosinci Nikolaj potvrdil smlouvu se společností Duo-Art, u které měl vytvořit několik děrovaných pásek na pianolu. V posledních dvou měsících odehrál už jen dva koncerty. Byl to hořký konec turné, které začínalo tak slibně. Přineslo však spoustu důležitých kontaktů. Medtner se spřátelil s klavíristou Alfredem Lalibertém a se zpěvačkami Florestinou Fortierovou a Odou Slobodskou¹². Alfred Swan měl být pro Medtnera v následujících letech velmi důležitou osobou.

1. dubna 1925 se Nikolaj a Anna vydali zpět na cestu do Francie. Ubytovali se v malém domku u Paříže. Velká zahrada a klidné prostředí byly ideální pro Nikolajovu tvorbu. Skladatel přesto nostalgicky vzpomínal na Rusko. Německo i Francie mu byly umělecky vzdálené a v Americe, přestože mu byla kulturně bližší, se cítil jen jako host. Brzy začal plánovat koncertní turné po Rusku, což byl jediný způsob, jak se vrátit. Chtěl do té doby dokončit nové skladby, ale práci mu zkomplikovalo nečekané snížení honorářů od vydavatelství. Pobouřilo ho, že důvodem pro změnu byla prý nízká obliba jeho hudby, která se nedržela populárního moderního směru skladatelů, jako byl Stravinskij. V této době začal v dopisech přátelům i ve vlastních poznámkách přemítat nad filozofickými otázkami umění a hudby. Zápisky se staly základem pro knihu *Múza a Móda*, kterou Medtner napsal o devět let později. V roce 1926 složil *Druhou improvizaci, op. 47*, *Dvě skazki op. 48* a první ze *Tří chvalozpěvů na práci op. 49*. Obzvláště důležitými díly z tohoto roku jsou *Houslová sonáta číslo 2 op. 44* a *Klavírní koncert číslo 2 op. 50*. Rachmaninov zrovna pracoval na svém čtvrtém klavírním koncertu, a tak si oba skladatelé často psali o vzájemných problémech s komponováním těchto velkých děl.

V únoru 1927 se Nikolaj s Annou vrátili do Ruska. V rámci turné bylo naplánováno třináct koncertů, většina z nich v Moskvě. Na programu byly pouze Medtnerovy kompozice s jedinou výjimkou Beethovenovy *Valdštejnské sonáty*. Pro ruské publikum to znamenalo premiéru téměř všech skladeb, které Medtner napsal za předchozích pět let v zahraničí. Koncerty na domácí půdě měly velký úspěch, obzvláště u členů konzervatoře a dalších Nikolajových přátel. Zájem o evropskou avantgardu ale sílil i v Rusku. Stále častěji se diskutovalo o dílech Stravinského,

¹² V pozdějších letech s oběma Medtner spolupracoval.

Schönberga, Berga, Weberna, Hindemitha a Pařížské šestky, což nebylo pro Nikolaje lehké. Premiéra Medtnerova *Druhého klavírního koncertu*, kterou dirigoval jeho bratr Alexandr, přinesla další vlnu chvály od Medtnerových nadšenců a přátel. V květnu bylo turné u konce a po dalších dvou týdnech strávených s rodinou a přáteli se Nikolaj a Anna vrátili zpět do Paříže.

1.2.3 Koncerty v Anglii

Následující rok ve Francii přinesl opět zklamání. Nikolaj s Annou se museli nastěhovat do maličkého domku na okraji Paříže. Hlučné a celkově neinspirativní prostředí Nikolajovi bránilo ve skládání. Několik drobnějších koncertů nepřineslo žádné další příležitosti a Medtner mohl jen pracovat dál, bez dosavadního nadšení a jakéhokoliv výsledku. Překvapivou změnu přinesl dopis od ruské zpěvačky Taťány Makušiny, žijící v Londýně. Když objevila Medtnerovy písně, rozhodla se skladateli napsat a požádat, jestli by s ní písně neprovedl na koncertě v Londýně. Medtner nabídku váhavě přijal. Jakmile se do Anglie donesla zpráva o plánovaném koncertu, objevily se možnosti dalších vystoupení. BBC dokonce nabídlo odvysílat skladatelův recitál. Nikolaj s Annou se tedy v únoru roku 1928 poprvé v životě vydali do Londýna.

Koncert tvořený Medtnerovými sólovými skladbami a šestnácti písněmi měl obrovský úspěch. Pozorné publikum, vyprodaný sál i atmosféra srovnatelná s vřelostí domácího prostředí umožnily skladateli hrát tak přesvědčivě, že i Anna byla unešená. V následujících dnech proběhlo několik dalších koncertů. Royal Academy of Music zorganizovala recepci na Medtnerovu počest a jmenovala ho čestným členem. Nahrávání recitálu pro BBC mu přineslo novou zkušenost. Medtner byl nervózní z neznámých mikrofónů a světel, ale s několika drobnými zádrhly program odehrál a honorář Medtnerům pokryl náklady celého turné i části cesty. Nikolajův úspěch v Londýně potvrdilo pozvání, jež přišlo poštou hned po návratu do Paříže. Skladatel měl již na podzim přijet znovu do Anglie, tentokrát aby zahrál svůj druhý klavírní koncert a další recitály. Žádné další nabídky ovšem nepřišly. Ve Francii o Medtnera nebyl zájem, a tak Nikolaj začal přemýšlet o dalším turné v Americe. Léto strávili Nikolaj a Anna společně s Rachmaninovem a Alfredem Swanem poblíž Deauville na severozápadním pobřeží Francie. Přijeli i Nikolajův bratr Emil a klavírista Lev Konjus. Kouzlo francouzského venkova a společnost přátel Medtnerovi prospěly. Dokončil své *Tři chvalo zpěvy na práci a*

nový soubor *Skazek op. 51*. Druhé anglické turné, které proběhlo na podzim roku 1928, nebylo tak úspěšné jako první. Důvodem bylo několik nešťastných nehod, které zkomplikovaly úvodní koncerty¹³. Druhý recitál vysílaný BBC byl mnohem lepší.

Druhé americké turné bylo naplánováno na podzim roku 1929. Medtnerovi se nezamlouvala představa půlroku v neznámém prostředí, bez možnosti komponovat. Jeho finanční situace ho však donutila přijmout nabídku vesměs drobnějších koncertů. 28. října vypluli Nikolaj s Annou z Francie a o devět dní později přistáli v New Yorku. Program prvních recitálů tvořila *Sonáta-Balada*, která se zdála být pro publikum příliš složitá, a výběr z Medtnerových kratších skladeb, jež zaujaly podstatně víc. Na následujících koncertech hrál Nikolaj své cykly písní a *Druhý klavírní koncert*. 16. listopadu turné pokračovalo v Kanadě. Program, jehož základ tvořila *Sonáta tragica* a *Druhá improvizace*, sklidil obrovský úspěch. Ještě lepší reakci vyvolal koncert s Florestinou Fortierovou, jejíž zpěv na skladatele před lety v New Yorku silně zapůsobil. I recenze kanadských kritiků byly velmi pozitivní. Zbylé koncerty v USA i Kanadě byly stejně úspěšné. Po recitálu v Carnegie Hall Medtnera nejvíc potěšila reakce nadšeného Rachmaninova, který jej na koncertě slyšel naposledy v Rusku. Ten byl unesen jak z Nikolajových skladeb, tak z jeho hraní. V únoru bylo turné u konce. Nikolaj s Annou poslali honoráře za koncerty domů do Francie a vydali se na cestu do Anglie. Medtnerova *Sonáta op. 25 číslo 2*, *Improvizace číslo 2 op. 47* a dva cykly písní byly velmi dobře přijaty i v Londýně. Z následujících zdařilých koncertů bylo jasné, že Anglie je Medtnerově hudbě příznivě nakloněna. Po koncertě v Londýně Nikolaje vyhledala klavíristka Edna Iles. Sama hrála jeho díla na svých koncertech a těsně před skladatelovým příjezdem do Londýna premiérovala v Anglii jeho *První klavírní koncert*. Byl to začátek důležitého vztahu, který trval až do Medtnerovy smrti.

Po návratu do Paříže se Nikolaj s Annou nastěhovali do domu, kde bydleli před cestou do Ameriky – ve kterém ovšem nyní chyběl nábytek, který před odjezdem prodali. Už v Londýně dostali zprávu, že peníze z amerického turné nelze vyzvednout. Kancelář, kterou manželé Medtnerovi na doporučení známých využili, je podvedla. Z nezařízeného pařížského bytu se několik týdnů pokoušeli peníze marně získat zpět, ale francouzská justice za oceánem nic nezmohla. Anna potají

¹³ Na jednom z koncertů nebyl připravený orchestrální part a před koncertem s Makušinou měla zpěvačka autonehodu.

požádala o pomoc Rachmaninova, který vzal věci do vlastních rukou a prostřednictvím newyorských kontaktů peníze pro Medtnerovy získal.

Skladby, na kterých Nikolaj zrovna pracoval, dokonale vystihují toto chaotické období. Koncem roku 1930 dokončil *Sonátu romantickou op. 53 číslo 1*, u níž se poprvé od své první sonáty vrátil ke čtyřvěté formě. *Sonáta minacciosa op. 53 číslo 2* byla hotová o necelý rok později. Obě sonáty vyšly ve dvojici jako jeden opus.

Následující rok měl Medtner v Anglii krátkou sérii koncertů. Příjemným překvapením byl úspěch první ze dvou nových sonát mezi kritiky. Vzniklo také několik nahrávek Medtnerových klavírních skladeb a písní. Špatnou zprávu přinesl dopis od Medtnerova vydavatele Zimmermana, který kvůli finanční krizi v Německu odmítl vydat nové sonáty a nemohl nadále posílat skladateli pravidelný měsíční plat. Hlavním důvodem byl ovšem charakter samotných skladeb. Na svou dobu je Zimmerman považoval za formálně složité a komplikované, příliš odlišné od moderního směru, kterým se hudební svět ubíral¹⁴. Medtner tak musel najít nové vydavatelství v Paříži.

1.2.4. Múza a Móda

V roce 1932 se začal více věnovat psaní. Mnoho let si dělal poznámky, zapisoval různé nápady a úvahy o hudbě. Komponování šlo ztěžka, jak kvůli finančním, tak i uměleckým problémům. Medtner tedy začal třídit své zápisky do smysluplného a publikovatelného textu. Takto pracoval dva a půl roku. Koncertních příležitostí bylo málo a většinou nebyly příliš úspěšné, po umělecké ani finanční stránce. Velkou ránou bylo zamítnutí žádosti o vízum do Ruska, když se Nikolajovi podařilo získat pozvání na měsíční turné. Znamenalo to, že Nikolaj s Annou pravděpodobně nikdy znovu nespátří svou rodinu a přátele. Nyní litoval, že na ruském turné v roce 1927 sovětský režim tak otevřeně veřejně kritizoval.

V únoru roku 1934 musel Medtner z finančních důvodů přijmout nabídku dvou menších koncertů a jednoho vysílaného rádiem v Londýně. Už před prvním koncertem se necítil dobře a téměř nejedl a nespál. Po výkonu zkolaboval se zápallem plic. Ostatní koncerty se musely zrušit. Manželé Medtnerovi měli jiné

¹⁴ Medtnerovi doporučil, aby se pokusil napsat nějaké jednodušší dětské skladby. Z tohoto důvodu vznikly *Romantické skeče pro mladé op. 54*.

starosti. Drahou léčbu si nemohli dovolit a nevěděli, co dělat. Zachránila je vlivná ruská rodina Brajkevičů, která vlastnila mnoho pozemků v Londýně. Nikolaj se zotavil a mohl znovu začít pracovat na své knize. Opět si poslechl klavíristku Ednu Iles, a nabídl jí, že mu ještě téhož roku v Paříži může přehrát jeho skladby. V srpnu byla kniha hotová a v roce 1935 vyšla tiskem v pařížském nakladatelství Rachmaninovy dcery pod názvem *Múza a Móda*. První část se věnuje podstatě hudby a základním prvkům, které ji tvoří. Druhá část pojednává o různých otázkách estetiky a odsuzuje modernismus jako uměleckou úchylku. Přestože s obsahem knihy někteří konzervativnější skladatelé souhlasili, veřejné podpory se nedočkala a byla brzy zapomenuta.

Medtnerova šestá návštěva Anglie v roce 1935 byla plná úspěšných koncertů, ale nepřinesla skoro žádné finanční příjmy. Michal Brajkevič, u jehož rodiny Nikolaj a Anna zůstali skoro měsíc po odehraných koncertech, navrhl, aby se přesunuli do Londýna, kde jim levně nabídl podnájem. Anna se kvůli Nikolajovu zdraví bála vlhkého anglického podnebí, ale nakonec se po několika měsících přestěhovali. K důležitému zlomu se přidal další. Nikolaj, původem z luteránské rodiny, oficiálně přešel k náboženství, ke kterému celý život inklinoval. Přidal se k Anně a konvertoval k pravoslaví.

1.3. 1935-1951

1.3.1. Život v Londýně

Dům v Londýně byl prostorný a manželé Medtnerovi byli hned po příjezdu nadšení z klidné čtvrti, ve které se nacházel. Nikolaj z pokoje pro hosty vytvořil vlastní pracovnu, kam si nechal nastěhovat dva klavíry, aby zde mohl vyučovat. Plánoval žít z příjmů ze soukromé výuky a z honorářů za koncerty. Očekával, že nabídky přijdou, jakmile se Londýn dozví o jeho přítomnosti v Anglii. Jednou z prvních Medtnerových studentek byla klavíristka Edna Iles, která zrovna plánovala provést obě houslové sonáty na dvou podzimních recitálech v Londýnském Aeolian Hall. V tomtéž sále v únoru vystoupil Medtner, aniž by hrál jediné vlastní dílo. Program, tvořený skladbami Beethovena, Chopina a Liszta, skladatel vybral na doporučení Brajkeviče. Cílem bylo představit Medtnera především jako vynikajícího klavíristu. Očekávaný výsledek se dostavil a kritici byli Nikolajovou hrou nadšeni.

Velkým šokem v nezvykle klidném období Nikolajova života byla smrt bratra Emila. Na konci dubna roku 1936 přijel Nikolaje a Annu navštívit do Londýna. Přivezl čtyřicet stránek úvah nad svým životem. Byl nespokojený s vlastní prací a připadal si ztracený. Přestože se Nikolaj i Anna snažili pomoci, Emilovy deprese se v Londýně nezlepšily. Zpět domů do Švýcarska nedorazil. Po cestě se nachladil a musel být v Drážďanech hospitalizován. 11. července zemřel na zápal plic. Nikolaje to silně zasáhlo. Emil jej vždy podporoval a silně ovlivnil jeho umělecké názory. Koncerty v následujících měsících tak nepřinesly příliš radosti. Příležitostí hrát však přibývalo a obzvláště aktivní období zakončili Nikolaj s Annou dovolenou ve Švýcarsku a Itálii.

Po návratu do Londýna se Medtner pustil do práce na své nejnovější *Sonátě-Idyll op. 56*, kterou zde po dvou letech dokončil. Na řadu přišla jeho *třetí houslová sonáta e moll op. 57*. Medtner ji pojmenoval „*Epica*“ a věnoval ji bratrově památce. Její premiéra v únoru roku 1939 byla velmi úspěšná. Bohužel byla vydána tiskem až začátkem roku 1940, a tudíž téměř zapomenuta. Po dokončení nových sonát se Medtner plně soustředil na učení. Měl mnoho studentů, kterým se věnoval stejně intenzivně jako komponování. Pravidelně jej navštěvovala Edna Iles a radila se s ním o interpretaci jeho skladeb, které uváděla na svých recitálech. Jejich přátelství se prohlubovalo a v létě 1939 přijali manželé Medtnerovi pozvání na několik dní k rodině mladé klavíristky v Birminghamu. Zbytek prázdnin strávili ve Francii a Curychu u známých, aniž by si uvědomovali rychle se zhoršující situaci v Evropě. Jen dva dny po jejich návratu do Londýna vstoupila Anglie do války s Německem.

1.3.2. Druhá světová válka

Druhá světová válka manžele Medtnerovy ovlivnila stejně, jako většinu ostatních. Dobře si pamatovali první světovou válku, a nového, ještě hrozivějšího konfliktu se pochopitelně děsili. Současně přišli o všechny své příjmy. Koncertních příležitostí bylo v Londýně minimum a o učení nebyl zájem. Znovu se udrželi nad vodou jen díky přátelům. V srpnu roku 1940 vděčně přijali pozvání rodiny Edny Iles a přestěhovali se do domku ve vesničce Wythall nedaleko Birminghamu¹⁵. Medtner Edně věnoval svůj *Ruský kruhový tanec op. 58 pro dva klavíry*, který s ní

¹⁵ Rodina Ilesů tam bydlela dočasně, aby nemuseli bydlet ve strachu z náletů v nebezpečném Birminghamu.

pak často hrál. Už v září Medtner dokončil *Dvě elegie op. 59*, svou poslední kompozici pro sólový klavír. Jejich tragický charakter vystihuje období vzniku, když Medtner truchlil po smrti svého bratra Emila.

V prosinci roku 1940 byla značná část Birminghamu zničena nálety německých bombardérů. Jedním ze zasažených domů bylo naštěstí neobývané rodinné sídlo Ilesů, kteří se ihned poté rozhodli z malého domečku ve Wythallu přestěhovat. Našli sídlo se zvláštním názvem „*Foreign Park*“ v okouzující vesničce Wootton Wawen ve Warwickshire, kam se v únoru roku 1941 společně s Medtnerovými přesunuli. V klidném prostředí se Nikolaj plně věnoval práci na novém klavírním koncertu. Koncem léta dokončil první větu a v únoru roku 1942 celé dílo. Ještě zbývala orchestrace, která byla velkým oříškem i u předchozích koncertů. Medtnerovo zdraví se však začalo zhoršovat. Doktoři mu diagnostikovali koronární trombózu a předepsali klid na lůžku. Zotavení trvalo dlouho. Skladatel mohl znovu začít pracovat až na jaře roku 1943.

28. března téhož roku zemřel v Americe Sergej Rachmaninov, s nímž Medtner kvůli válce již několik let nebyl v kontaktu. Vše, co nemohl jednomu z nejbližších přátel sdělit, napsal jeho manželce. „*Pro mě byl, a stále je, jedinou oázou v poušti moderní hudby, nebo přesněji jediným umělcem a hudebníkem v řadách podvodníků a chamtivců, osamoceným orlem v hejnu vrabců.*“¹⁶

V dubnu se Medtner, již víceméně zotaven, rozhodl vrátit zpět do Londýna. Bylo důležité navázat znovu kontakt s hudební scénou velkoměsta. Koncem léta dokončil orchestraci *Koncertu „Balady“ číslo 3 op. 60* a začal plánovat jeho premiéru. Ta se uskutečnila 19. února 1944 v Royal Albert Hall s Londýnskou filharmonií. Kritici velmi chválili klavírní part, ale orchestraci označili za usedlou. Sice uznali promyšlenost formy, ale jinak skladatelovo dílo přijali spíše vlažně. Nikolaj svůj koncert hrál ještě jednou v Royal Albert Hall, ale už v tu chvíli bylo jasné, že o koncert nebude v blízké budoucnosti zájem. Poslední velké dílo Medtnerovy kariéry se znovu nedočkalo úspěchu.

¹⁶ MARTYN, Barrie. *Nicolas Medtner: His Life and Music*. New York, USA: Routledge, 2016, str. 238

1.3.3. Klavírní kvintet a Medtnerův odkaz

Po válce musel Nikolaj trávit většinu času výukou. Nebyl si jistý, jak jeho slabé srdce ovlivní jeho koncertní kariéru, a příjmy z vydavatelství byly kvůli válce téměř nulové. Nadále komponoval. Pracoval na *Klavírním kvintetu* a dalším cyklu písní. Příležitostné nahrávání pro rozhlas bylo vítaným zdrojem peněz. V roce 1946 Edna Iles provedla všechny tři Medtnerovy klavírní koncerty s Londýnským symfonickým orchestrem. Nikolaje její hra nadchla. V Americe mezitím přišel Alfred Swan s nápadem přeložit skladatelovu knihu *Múza a Móda* do angličtiny a začal pro něj plánovat další turné za oceánem. 2. června 1946 vstoupil Medtner naposledy na podium v Londýnském divadle Cambridge. Program, o který se Medtner dělil s klavíristou Benno Moiseiwitschem, tvořily *Sonáta g moll op. 22*, *Tragický fragment a moll*, *První Improvizace* a čtyři skazky. Na závěr koncertu zahráli oba klavíristé společně *Dva kusy op. 58 pro dva klavíry – Ruský kruhový tanec a Potulného rytíře*.

Na podzim podepsal Medtner smlouvu se společností HMV. Jednalo se o nahrávky dvou jeho skladeb a Beethovenovy *Appassionaty*. Pět dní před prvním nahráváním přišel do Londýna důležitý dopis od maharádži Jaya Chamaraja Wadiyara z Maisúrskeho království. S Medtnerovou hudbou se setkal čistou náhodou, ale silně na něj zapůsobila. Navrhl založení Společnosti Nikolaje Medtnera, s hlavním cílem vytvořit velké množství nahrávek, prakticky celého skladatelova díla. Byl ochotný projekt financovat a požádal o osobní kontakt na skladatele. Když se zpráva dostala k překvapenému Nikolajovi, plný radosti zrušil plánované americké turné a s vervou se pustil do nového úkolu. Maharádžovi s díky věnoval svůj *Třetí klavírní koncert*. Během roku 1947 nahrál všechny tři klavírní koncerty, houslovou sonátu, vybrané cykly písní a řadu svých drobnějších skladeb. Nahrávání však muselo být předčasně ukončeno a vydána byla tři alba, každé s jedním z koncertů. Medtner byl zklamáný, zčásti protože některé skladby, které nahrál, na albech nebyly. Byl čas vrátit se znovu ke komponování, aby dokončil svůj *Klavírní kvintet C dur*, který považoval za své nejdůležitější dílo. První větu měl hotovou už v roce 1905, ale obzvlášť s druhou větou si dlouho nevěděl rady a vše stále měnil a přepisoval. Dokončit tuto hluboce duchovní skladbu mu trvalo čtyřiačtyřicet let.

23. listopadu 1948, když byl kvintet hotový sotva dva týdny, měl Medtner, zesláblý z usilovné práce, další srdeční záchvat. Ačkoli se znovu zotavil, byl si dobře vědom, že mu už mnoho času nezbývá. O to více se snažil o vytvoření

nahrávky kvintetu. Podařilo se mu to o rok později, v listopadu 1949 s Aiolským kvartetem, ale k jeho obrovskému zklamání nahrávka nebyla vydána. Medtner si připadal čím dál odtrženější od zbytku světa. Báł se, že jeho hudba bude zapomenuta. V prosinci, po dalším slabším srdečním záchvatu, zůstal znovu připoután na lůžko. Následujícího roku vytvořil dvě poslední nahrávky. Pro BBC v květnu znovu nahrál svůj kvintet a na podzim jeden cyklus písní. 6. listopadu proběhl koncert výhradně Medtnerových skladeb, kde klavírní kvintet zazněl poprvé. Nikolaj byl příliš slabý a poprosil klavíristu Colina Horsleyho, aby místo něj zahrál klavírní part. Jako už tolikrát předtím, vrcholné dílo skladatelovy kariéry se nedočkal většího uznání. Kritici věnovali pozornost cyklům písní a houslové sonátě, které na koncertě zazněly také.

Medtner se ve stále zhoršujícím zdravotním stavu snažil připravit další skladby k nahrávání. Máharádža projevil zájem zejména o sonáty *Romantica a Minacciosa op. 53*. Skladatelovo srdce už však žádné hraní nedovolilo. Jeho posledním dílem se stal soubor *Osmi písní op. 61*, které Medtner dokončil v létě roku 1951. V září již cítil, že se jeho život chýlí ke konci, a utřídil rukopisy svých dokončených skladeb. Annu požádal, aby spálila jeho „*Šílenecovy zápisky*“¹⁷, jak sám nazýval své obrovské množství poznámek a nedokončených skladeb.

31. října Medtner naposledy usedl ke klavíru. Hraní ho vyčerpalo natolik, že se následující den ani nemohl zvednout z křesla. Stále očekával anglický překlad své knihy. Napsal poslední dopis Alfredu Swanovi do Ameriky, ve kterém se znovu zajímal, zda práce na překladu nějak pokročila. Jeho stav se výrazně zhoršil. Navštívil ho kněz a Nikolaj se naposledy vyzpovídal. Poslední dva dny svého života nebyl při vědomí. Nemohl vědět, že anglický překlad *Múzy a módy*, knihy, ve které popsal své umělecké krédo, zrovna přišel poštou. Zemřel ráno 13. listopadu 1951.

¹⁷ MARTYN, Barrie. *Nicolas Medtner: His Life and Music*. New York, USA: Routledge, 2016, str. 256

2. Medtnerovo dílo

Medtnerův skladatelský styl vychází z principů tonální hudby 18. a 19. století. Často používá sonátovou formu, nejen v sonátách, ale i ve skazkách, klavírních koncertech a drobnějších skladbách. Má výjimečný talent pro práci s tématy, které dokáže rytmicky i harmonicky velmi složitě rozvíjet. Své skladby staví jako jeden celek. Často se vrací k tématům z předešlých částí a téměř vždy dokáže v rámci skladby několik hlavních témat spojit do jednoho, většinou v závěru, jímž bývá obvykle coda.

V Medtnerových rytmech a harmoniích slyšíme vlivy německého a ruského romantismu. Obzvláště jeho pozdní opusy mají nostalgickou náladu. Mnoho svých témat přebírá z klasické literatury a poezie. Také se často nechává inspirovat jak ruskými lidovými zpěvy a tanci, tak folklórními příběhy i přírodou. Mnoho jeho skladeb má programní charakter, přestože to nebývá výslovně napsáno v notách.

Významným prvkem v díle Nikolaje Medtnera je také jeho víra. Celý život tíhnul k pravoslaví a později k němu konvertoval, což se projevuje ve výrazně duchovních motivech, někdy přímo převzatých z ruských chvalozpěvů. V některých dílech používá citáty z básní, popisující vztah mezi člověkem a Bohem.

Součástí Medtnerovy víry byla i láska k pravému umění, hledajícímu pravdu a krásu. Nikolaj nesnášel moderní kulturu 20. století, kterou pro něj představovali Prokofjev či Stravinskij. Většinu skladatelů tohoto směru označoval za šarlatány a podvodníky. Sám celý život usiloval o zachování ideálů romantismu.

2.1. Sonáty

Medtner napsal celkem čtrnáct sonát¹⁸. První dokončil v roce 1903, poslední o třicet čtyři let později. U všech vycházel z harmonických i formálních principů pozdního romantismu. Slyšitelné jsou vlivy Rachmaninova, Skrjabina i Schumanna. Nejzajímavější je promyšlená a složitá práce s tématy, na které jsou sonáty postavené. Témat přitom není v jednotlivých sonátách mnoho. Medtner si u většiny vystačí s dvěma či třemi na jednu větu, ale dokáže z nich vytěžit maximum.

¹⁸ Patnáct, jedna zůstala nevydaná.

Sonátová forma u Medtnera nikdy nepůsobí jako pouhý soubor pravidel. Je naprosto přirozená, žádná jiná by jeho mimořádně nápadité práci s tématy neposkytla dostatečný prostor. Medtner téměř ze všech vícevětých sonát vytváří jedno celistvé dílo. K tématům z dřívějších vět se znovu vrací, obvykle v závěrečné větě, kde jejich různými kombinacemi vznikají nové hudební myšlenky. Sonáty směřují stále dopředu a jejich konce působí jako shrnutí všech dosavadních hudebních nápadů. Medtner k tomu téměř vždy využívá codu. Sonáty jsou technicky velmi náročné, ale jejich cílem není samoučelná virtuosita.

Svou první **Sonátu f moll op. 5** napsal Medtner v roce 1903 ve svých tříadvaceti letech. Je to jedna z jeho delších sonát, tvoří ji čtyři věty. Již v takto rané kompozici je znát Medtnerovo obrovské nadání pro rozvíjení jednoduchých, ale poutavých hudebních myšlenek. V první větě pracuje s dvěma hlavními tématy, které v codě spojí do jednoho. Druhá věta, pomalejší *Intermezzo* v ABA formě, je spojena doznívajícím tónem se třetí větou, jejíž hlavní téma, podobající se modlitbě, se objevuje v různých výškách a náladách, než nakonec vítězoslavně najde své místo. Klidná nálada však netrvá dlouho a třetí věta znovu upadá do nejistoty a opakuje tesklivý motiv, kterým končilo předešlé *Intermezzo*. Čtvrtá věta, *Finale*, je založena na dvou kontrastních motivech. Jedním je lyrické téma B z první věty, tentokrát v durové tónině. Postupně se objevují i témata z věty druhé a třetí. Finále vrcholí motivem B, nyní ve slavnostních akordech v F dur, které radostně uzavírají celé dílo.

Sonaten-Triade op. 11 z roku 1907 je trojice samostatných jednovětých sonát. Všechny jsou drobnějšího charakteru, obzvlášť ve srovnání s opusem 5. První sonáta As dur je plná optimismu, který se na chvíli ztratí pouze v provedení. Druhá sonáta s podtitulem „*Elegie*“ je mnohem melancholičtější. Radostné téma B slyšíme jen v expozici a krátkém provedení. V repríze chybí a vrací se až v codě, aby sonátu optimisticky uzavřelo. Poslední sonáta C dur působí zamyšleně, ale je zároveň plná radosti. Stejně jako předchozí dvě sonáty končí codou.

Sonátu g moll op. 22 dokončil Medtner v roce 1910. Její nálada je naprosto kontrastní k předchozí trojici sonát. Je jednovětá a velice virtuózní, s několika odpovídajícími si tématy, jež se vzájemně proplétají a zase se osamostatňují. Napětí celé skladby plynule narůstá v neustávajícím pohybu, až

nakonec vrcholí v codě. Tam díky odlišným rytmům v levé a pravé ruce přetrvává, dokud úvodní akordy celé skladby dílo neuzavřou.

Sonáta-Skazka c moll, první z opusu 25, má tři věty a je plná lyrických melodií. Působí velmi kompaktně. Druhá věta končí kadencí, na niž bez přerušení navazuje rytmicky zvláštní třetí věta ve stylu pochodu. Ozývají se motivy z první i druhé věty, než pochod odezní do ztracena.

Sonáta e moll „Noční vítr“ tvoří druhou část opusu 25, ale se *Sonátou-Skazkou* není nijak spojena, naopak se od ní výrazně liší. Je inspirována Ľutčevovou básní *Silentium*. První část díla začíná velmi dramatickou introdukcí, která vyústí v neméně emotivní *Allegro* v sonátové formě. Druhá část je rovněž označena *Allegro*, doplněná o „*molto sfrenatamente*“, tedy „nespoutaně“ či „divoce“, a působí fantazijním, až improvizacním dojmem. Celá sonáta zní temně a chaoticky. Medtner sám do not připsal mnoho užitečných poznámek, díky kterým se interpret ve změnách nálad lépe orientuje. Sonátu věnoval Rachmaninovi.

Sonátu-Baladu Fis dur op. 27 Medtner původně začal psát jako klavírní koncert a poté jako cyklus kratších kusů s názvem „Sonáta-Variace“. První věta byla nejdříve vydána zvlášť. Druhou větu, jež se skládá z *Introdukce* a *Finale*, dopsal až později. Sonáta má výrazně duchovní obsah a je inspirována Fetovou básní o Ježíšově pokušení. Má symbolizovat boj mezi dobrem a zlem, který se odehrává v každém člověku. *Introdukce* je nadepsána úryvkem z básně „Satanovy svody“, zatímco *Finale*, plné energie a naděje, nese úryvek „A andělé přišli.“ Téma, které je postupně odhaleno ve druhé větě, Medtner použil znovu o osmatřicet let později ve svém *Kvintetu C dur*.

Jednovětá **Sonáta a moll op. 30** vznikla v roce 1914, během první světové války. Medtnerovi přátelé jí přezdívali „Válečná“, což vystihuje i její charakter. Medtner ji takto sám nenazval, ale sonáta je nesmírně emocionální a rozervaná. Repríza se zdá být optimističtější. Hlavní téma přechází do dur a po ďábelské codě sonáta končí, s náznakem zvonů, plná naděje.

Sonáta reminiscenza a moll op. 38 je Medtnerovou nejlyričtější. Je součástí cyklu *Zapomenutých melodií op. 38*. S jejím hlavním tématem Medtner pracuje v rámci celého cyklu, přičemž v poslední části „*Alla reminiscenza*“ jej zopakuje v A dur. V rámci samotné sonáty se hlavní téma objevuje několikrát, pokaždé proloženo jiným vedlejším motivem, díky čemuž působí dojmem dávné vzpomínky.

Sonáta tragica c moll op. 39 je poslední z pěti *Zapomenutých melodií op. 39*. Má naprosto odlišný charakter oproti *Sonátě reminiscenze*. Dramatické hlavní téma střídá vedlejší lyrické, které přirozeně přechází v melodii *Canzony matinaty*, předposlední části celého opusu. Medtner dokonce vyžadoval, aby se *Canzona matinata* a *Sonáta Tragica* vždy hrály pospolu. Po virtuózní codě sonáta končí pěti dramatickými akordy, kterými začíná.

Sonáta romantica b moll op. 53 je jediná sonáta, u níž se Medtner vrátil ke čtyřvěté struktuře. První věta, Romanza, začíná melancholicky. Druhá věta *Scherzo* a třetí věta *Meditazione* jsou vzájemným kontrastem, znovu zopakovaným ve čtvrté větě sonáty. Obě hlavní témata *Finale* vychází ze třetí věty a navzájem si odpovídají. Sonáta vrcholí codou, ze které se naposledy ozývají oba motivy, tentokrát s náznaky úvodního tématu první věty.

Jednovětá **Sonáta minacciosa f moll** je druhou částí opusu 53 a nemohla by se od své sesterské sonáty lišit víc. Vystihuje chaotickou atmosféru doby vzniku. Už svým názvem i prvními výhruzně znějícími akordy dává jasně najevo, co se snaží sdělit. Druhé téma působí optimisticky, ale vzápětí musí ustoupit agresivnímu prvnímu tématu. Poté, co se divoké provedení uklidní, následuje složitá fuga na první téma, jež vrcholí akordy z úvodu. Repríza má improvizací charakter a je myšlena jako kadence. V závěrečné codě se vrací prvotní nálada nejistoty a zdá se, že výhruzně hlavní téma zvítězí. Sonáta nicméně končí několika energickými běhy a vzdorovitě optimistickými akordy v F dur.

Sonátu-Idyll G dur op. 56 psal Medtner s cílem vytvořit jednodušší skladbu, která by byla přístupná i mladším klavíristům. Z toho důvodu se sonáta od ostatních výrazně liší. Oproti předešlé *Minacciose* působí nevinně, radostně. Druhá věta je na rozdíl od první nejen mnohem delší, ale i hudebně komplikovanější. V provedení se vzájemně proplétá první a třetí téma druhé věty. Celou myšlenku utne návrat jiskřivého druhého tématu a začíná repríza. První a třetí téma je zopakováno, dokud se neobjeví coda, v níž hraje hlavní roli téma druhé. Postupně odchází, až se nakonec vytratí úplně. Celá sonáta končí arpeggiem v G dur v pianissimu.

2.2. Skazki

Medtner během svého života napsal třicet čtyři skazek v deseti opusech. Mají velmi osobitý styl, ovlivněný německým romantismem a ruským folklórem. V nádherných nosných melodiích a barvách je plně slyšet Medtnerova poetičnost, v důmyslných a překvapivých rytmech a harmoniích jeho kreativita. Tyto aspekty společně vytváří úžasně barevné obrazy a příběhy. Nejčastěji používaný anglický název „Fairy Tales“ se uchytil až po skladatelově turné v Americe. Medtner sám používal buď ruský název „skazki“, nebo německý „Märchen“. Obsahem rozhodně nejde o pohádky pro děti. Výstižnějším překladem by možná byly „příběhy“.

Stylem jsou skazky podobné preludiím, noveletám nebo například Griegovým Lyrickým kusům. Podobné drobné skladby byly velice populární na přelomu 19. a 20. století. Medtnerovy skazky však vyčnívají mezi díly Čajkovského, Balakireva, Musorgského a dalších. Mají programní charakter, ačkoli to u některých skazek není v notách přímo uvedeno, a vždy obsahují nějaký obraz či příběh. Jsou inspirovány jak klasickou literaturou, například Shakespearovými nebo Puškinovými tématy, tak ruskými folklórními příběhy, obzvlášť v pozdějších opusech. Některé svým písňovým či tanečním charakterem vytváří obraz, jehož konkrétní obsah si má interpret vyložit sám. Medtner často využívá sonátovou formu nebo rondo, nebo aspoň jejich náznaky. Rané opusy obsahují většinou drobnější skazky, jak hudebním obsahem, tak i délkou. V pozdějších opusech Medtner pracuje s tématy složitěji a dává jim větší prostor.

Dvě skazki op. 8 Medtner napsal v roce 1905 a věnoval je svým rodičům. Obě skazky jsou v c moll a začínají stejným sledem akordů, který opus i uzavírá. Druhá skazka je v sonátové formě a je složitější než první. Její hlavní téma je napsané v 8/8 taktu, jehož osminy jsou dělené po třech, v synkopickém rytmu, který přesahuje do následujícího taktu (3,3,2-1).

Všechny **Tři skazki op. 9** z roku 1906 se od sebe charakterem liší. První v f moll je dramatická, v nejsložitější formě ABCBA s codou. Druhá skazka v C dur je píseň v naléhavě synkopickém rytmu. V nevinné melodické třetí skazce v G dur Medtner využívá své typické polyrytmy.

První ze **Dvou skazek op. 14** je tesklivá, zarmoucená „Oféliina píseň“ v f moll. Druhá skazka e moll nese název „Paladinův pochod“. Její výrazné téma ve staccatu naléhavě táhne skladbu vpřed, dokud jej nepřeruší roztříštěný rytmus

tématu druhého. Po úžasné modulaci se opět vrací téma první, načež se obě spojí v jedno a v době postupně slábnou, až se vytratí úplně.

Dvě skazki op. 20 byly jedním z Medtnerových nejoblíbenějších cyklů. Tragická první skazka v b moll vychází z jediného krátkého naléhavého motivu. Jakmile dosáhne vrcholu, který tvoří bouřlivý sled opakovaných akordů, ustupuje a poraženě končí v pianu. Druhou skazku h moll s názvem „*Campanella*“ tvoří neustávající proud tónů v pravé ruce, který doplňuje pravidelná ozvěna zlověstných zvonů v basech. Neodvratnost blížící se tragédie, před jejímž příchodem zvony varují, zdůrazňuje označení „*sempre al rigore di tempo*“, které Medtner používá s oblibou.

Čtyři skazki op. 26 Medtner považoval za jednu ze svých nejméně důležitých kompozic. První dvě skazki jsou hravé a radostné. Hlavní téma třetí zní jako melancholická lidová píseň, jež připravuje klidnou atmosféru pro následující poslední skazku, nejsložitější z opusu.

Skazka gis moll je třetím ze *Tří kusů op. 31*. Neklidné krajní části rámuji zpěvnou střední část. Na svou délku je skazka překvapivě kontrastní a hudebně bohatá.

Skazku d moll Medtner dokončil v roce 1915, ale nezařadil ji do žádného cyklu a byla vydána bez jeho vědomí až poté, co emigroval z Ruska. Její melancholicky zamyšlená nálada je narušena jen drobným pohybem ve střední části.

Čtyři skazki op. 34 začínají skazkou h moll v rondo formě, jež nese název „*Kouzelné housle*“. Pomalou melodii valčíku střídá několik jiskřivých tanců. Druhá skazka e moll má charakter nezastavitelné řeky, jež neustále plyne vpřed a nese krásnou tesklivou melodii. Její proud přeruší dvě krátké kadence, načež se řeka zcela ztratí. Třetí skazka a moll se jmenuje „*Lesní skřítek*“, jehož obraz vytváří roztržitá melodie ve staccatu, doplněná tajupnými basy. Charakter poslední skazky d moll naznačuje citát o nebohém rytíři z Puškinovy básně. Druhé z tesklivých hlavních témat v sobě skrývá motiv, jež Medtner později použil jako druhé téma ve *Druhém klavírním koncertu*.

Čtyři skazki op. 35 se navzájem výrazně liší, stejně jako skazky z opusu 34. První skazka v C dur má duchovní charakter, začíná pomalým chorálem. Změnu přináší rozjívěná druhá skazka G dur. Třetí skazka a moll je rozdělená do

tří částí v tanečním charakteru. Poslední skazka cis moll, inspirována tragickým příběhem krále Leara, je z opusu nejzávažnější. Jde o jednu z nejvirtuóznějších Medtnerových skladeb.

První skazku f moll ze **Tří skazek op. 42** tvoří několik melancholických ruských lidových melodií. Druhá skazka c moll nese název „*Frygický modus*“ a je postavena na jediném krátkém motivu. Třetí skazka gis moll se skládá ze dvou kontrastních hlavních témat. První je pomalejší, zamyšlené a druhé rozjívěné, neklidné.

První ze **Dvou skazek op. 48** v C dur je jedna z Medtnerových nejradostnějších skladeb. Jmenuje se „*Taneční skazka*“ a skládá se ze tří tanců, v Medtnerových obzvlášť kreativních rytmech. Druhou skazku v g moll Medtner nazval „*Příběh elfů*“. Její melancholická melodie, doplněná o rušivá staccata v doprovodu levé ruky, přechází v zasněný valčík. Ten spěje k překvapivě živému vrcholu a opět rychle utichá.

Šest skazek op. 51 je posledním cyklem v tomto žánru, silně inspirovaným ruským folklórem, konkrétně postavami Zolušky a hloupého Ivanušky¹⁹. První skazka d moll je energická a plná života, v tanečním charakteru. Střední část kontrastně klidné a tesklivé skazky a moll tvoří bezstarostný lidový tanec. Třetí skazka působí jako nevinná radostná myšlenka, jež stále sílí, a po dosažení vrcholu se naposledy ozývá v pianissimu. Čtvrtá skazka fis moll má kouzelně tajuplný charakter. Předposlední pátou skazku fis moll tvoří nepřerušovaný proud not, z něhož se nenápadně line jednoduchá zpěvná melodie. Poslední skazka G dur hýří vtípem. Úvodní jiskřivá staccata vedou k rozjařile živému tanci, tvořícímu střední část. První téma se vrací a jakoby z donucení graduje k očekávanému vrcholu, na němž se na vteřinu pozastaví, zamyslí, a s ironickým mávnutím ruky skladbu uzavře.

2.3. Zapomenuté melodie

Zapomenuté melodie jsou tři cykly drobných skladeb, většinou písně či tance. Pochází z různých drobných nápadů a motivů, které si Medtner poznamenal, aby se k nim později vrátil. Opus 38 i 39 obsahuje sonátu a tvoří logický celek. Opus 40 je soubor tanců.

¹⁹ Ruská varianta Popelky a hloupého Honzy.

Zapomenuté melodie op. 38 začínají *Sonátou reminiscenzou*. Pak následuje sedm částí: *Danza graziosa*, *Danza festiva*, *Canzona fluviala*, *Danza rustica*, *Canzona serenata*, *Danza silvestra* a „*Alla reminiscenza*“. Témata ze zasněné sonáty se vrací v posledních dvou částech cyklu a spojují tak všech osm částí do jednoho hudebního celku.

Zapomenuté melodie op. 39 jsou podobné prvnímu opusu. Mají pět částí, přitom první a poslední dvojice jsou tematicky spojené. Úvodní *Meditazione* a následující *Romanza* sdílí melodický základ a podobají se i charakterem. Třetí část *Primavera* je plná života a radostně připravuje část čtvrtou. *Canzona matinata* je nevinná ranní píseň se zamyšlenou středí částí. V poslední části, kterou je *Sonáta tragica*, se *Canzona matinata* ozývá znovu. Obě části jsou neodlučně spojené.

Zapomenuté melodie op. 40 tvoří šest tanců: *Danza col canto*, *Danza sinfonica*, *Danza fiorata*, *Danza jubilosa*, *Danza ondulata* a *Danza ditirambica*. Ve srovnání s oběma předchozími cykly působí opus 40 roztržštěně, jen jako soubor jednotlivých tanců odlišných délek a stylů. Medtner v některých tancích volí 5/8, 7/8 či 10/16 takt.

2.4. Písně a poemy

Medtner během života napsal 108 písní ve více než dvaceti cyklech na texty Goetheho, Nietzscheho, Puškina, Feta, Ťutčeva, Brjusova a dalších. Posledním dílem, které dokončil, byl soubor *Osmi písní op. 61*. Již od mládí tíhl k literatuře, obzvlášť dílům Goetheho, Nietzscheho a Puškina, a po celý život se k nim vracel. Po emigraci z Ruska pro něj byla ruská poezie důležitým spojením s milovaným domovem, kulturou a přáteli. V letech 1904-1910 Medtner složil pětatřicet písní na německé texty, převážně Goetheho. Poté následovalo dalších třináct let, kdy se věnoval výhradně ruským textům. Písně byly vždy významnou součástí jeho koncertů a turné. Jsou harmonicky i rytmicky velmi kreativní a kvůli tečkovaným rytmům a synkopám často obtížné na souhru. Klavírní part je hudebně velmi bohatý a nástroj je rovnocenným partnerem zpěváka.

2.5. Drobné klavírní skladby

Medtner napsal mnoho cyklů různých drobnějších skladeb. Kromě *Druhé improvizace op. 47*, *Tří chvalozpěvů na práci op. 49*, *Dvou kusů pro dva klavíry op. 58* a *Dvou elegií op. 59* jde převážně o rané opusy. Za Medtnerova života byly přinejmenším stejně úspěšné jako jeho delší skladby. Už první opusy *Stimmungsbilder op. 1*, *Tři fantastické improvizace op. 2* a *Čtyři kusy pro klavír op. 3* byly přijaty příznivě. V některých opusech je jasně znát Medtnerova láska k ruské kultuře, a to mnohem zřetelněji než v jeho delších skladbách.

2.6. Klavírní koncerty

Medtner přemýšlel o využití orchestru již u některých raných sonát, například *g moll op. 22*, *e moll op. 25* a *Sonáty-Balady op. 27*. Svůj první *Klavírní koncert op. 33* však začal psát až v roce 1914. Dílo dokončil o rok později, ale orchestrace trvala déle, zčásti protože se musel věnovat i dalším skladbám a učení. Hlavně však tato část práce Medtnera nezajímala. Jakmile byl spokojený s hudebními myšlenkami, už nebylo tak důležité, jak od sebe motivy barevně odlišit. Stejný problém se opakoval u druhého i třetího koncertu. Další skladbu pro orchestr již Medtner nenapsal. U některých skladeb pouze přiznal, že by jim orchestrální obsazení prospělo. Komponování u klavíru pro klavír ho naprosto uspokojovalo.

Klavírní koncert číslo 1 c moll op. 33 je jednověťový, rozdělený do tří částí, které volně odpovídají klasické formě sonáty. Již z úvodních akordů a srdcervoucího nástupu orchestru je slyšet hrůza a utrpení první světové války. První část uvádí hlavní témata, ze kterých pak vychází část druhá, variace v improvizacním stylu. Třetí část začíná reprízou, v níž se dramatické první téma vrací, ještě naléhavěji a plné napětí. Poté následuje dlouhá coda, jež hraje stejnou roli, jako v Medtnerových sonátách. Vytváří jakýsi zmenšený obraz celého díla, z něžž se nakonec vynoří druhé hlavní téma, plné naděje, které koncert dovede do vítězoslavného konce.

Klavírní koncert číslo 2 C dur op. 50 vznikl souběžně s Rachmaninovým čtvrtým koncertem. Oba skladatelé se o těchto velkolepých dílech radili v dopisech. Pro Medtnera byla opět největším problémem orchestrace, kterou stihl dokončit sotva dva týdny před turné v Rusku, kde měl dílo uvést poprvé. Koncert má tři

věty. Začíná brilantní a rytmicky výraznou *Tocattou*, jejíž provedení pracuje s dvěma vedlejšími lyrickými tématy a obsahuje nádhernou fugu. Repríza končí nesmírně bohatou kadencí a následující codou, v níž se všechna tři témata spojí do jednoho. Druhá věta, *Romanza*, začíná nevinně, ale postupně nabírá na síle. Kontrastní střední část vychází z jejího druhého tématu. Na závěr věty se vrací úvodní klidné melodie prvního a druhého tématu, spojené v jednu. Poslední věta nese název *Divertimento* a je napsaná ve formě ronda. Hlavní téma, postavené na hravém tečkovaném rytmu, se pokaždé vrací lehce pozměněné, poprvé jako pochod, podruhé ve formě rozverného valčíku a potřetí v dramatické fuze. Věta tak stále směřuje dopředu. Po krátké kadenci následuje coda, kde Medtner kromě hlavního motivu ronda připomene třetí téma z první věty. Koncert končí slavnostní fanfárou v C dur.

Koncert „Balada“ číslo 3 e moll op. 60 se od předchozích dvou koncertů liší, má v zásadě programní charakter. Medtner jej napsal za druhé světové války. Dílo však nevykazuje žádné známky strachu a utrpení, kterým si Anglie prošla. Žije ve vlastním snovém světě romantických myšlenek a melodií. Dělí se na tři části, ale plyne od začátku do konce, jako jeden příběh. Medtner se nechal inspirovat Lermontovou baladou *Rusalka*, jejíž postava se v první větě snaží zlákat rytíře, spícího na břehu. Ve druhé a třetí větě Medtner domýšlí vlastní pokračování příběhu, který slouží jako metafora. Rytíř symbolizuje člověka a Rusalka pokušení. V krátkém *Interludiu* a následujícím *Finale* se rytíř probouzí a začíná zpívat svou píseň, jež se později opakovaně vrací jako chvalozpěv, stále radostnější a plný vnitřní síly. Koncert končí v duchovní atmosféře majestátní codou. Celé dílo je postavené na třech tématech, uvedených v první větě, která se neustále mění a objevují v nových rytmech a harmoniích. Je to jedno z Medtnerových vrcholných děl, v němž skladatel dokazuje svou úžasnou schopnost pracovat s tématy, v zájmu jedné nepřerušené hudební myšlenky, logicky dokonale vystavěné od začátku až do konce.

2.7. Skladby pro klavír a housle

Pro housle a klavír Medtner napsal jen pět cyklů, včetně *Tří nokturen pro housle a klavír op. 16* a *Dvou canzon s tanci op. 43*. Významnější jsou jeho tři houslové sonáty, které často hrál na koncertech, někdy v kombinaci s některou z houslových sonát L. v. Beethovena.

Sonáta č. 1 h moll pro housle a klavír op. 21 se skládá ze tří vět, pojmenovaných *Canzona*, *Danza* a *Ditirambo*, přičemž třetí tanec Medtner k prvním dvěma připsal až později. Ke kombinaci písně a tance se vrátil o patnáct let později ve *Dvou canzonách s tanci op. 43 pro housle a klavír*.

Sonáta č. 2 G dur pro housle a klavír op. 44 pochází z let 1922-1925. Je opět třívětá, ale tím její podobnost s první sonátou končí. První věta je v sonátové formě a končí codou, která opakuje úvodní téma a větu s optimistickým klidem uzavírá. Druhá věta, *Téma s Variacemi*, začíná kadencí. Třetí věta je ve formě ronda a začíná, stejně jako věta druhá, lehce obměněnou kadencí.

Tragická čtyřvětá **Sonáta č. 3 e moll „Epica“ pro housle a klavír op. 57** je velkolepé dílo, věnované památce Medtnerova bratra Emila. Skladatel zvažoval, zda by nemělo být spíše orchestrální, ale obával se, že by pak práce trvala příliš dlouho. Premiéra virtuózní a intelektuálně náročné sonáty byla velice úspěšná, ale skladba byla vydána během války v roce 1940, což bohužel znamenalo, že upadla v zapomnění.

2.8. Klavírní kvintet C dur

Na *Klavírním kvintetu C dur op. posth.* Medtner pracoval čtyřiačtyřicet let. První větu, spolu s obrysem třetí věty, dokončil již v roce 1905. Druhou větu však stále měnil a přepisoval a mnohokrát ji na dlouhou dobu odložil. Až o čtyřicet let později našel téma, se kterým byl spokojený. Použil modlitbu z jedné ze svých již vydaných písní. Kvintet je, jak napovídá i tónina C dur, výrazně duchovní skladba. Úvodní melodie připomíná *Dies irae*. Další motiv pochází z pravoslavného paschálního kánonu „Vstal z mrtvých Kristus...“ Medtner se také vrací k tématu ze *Sonáty-Balady* a písně *Múza*. Obě skladby jsou tematicky úzce spojené s Bohem. V úvodní části druhé věty Medtner do not připsal texty žalmů, které korespondují s hudebními myšlenkami. Třetí věta je stejně dlouhá jako první dvě věty dohromady, a v komplikované sonátové formě připomíná všechna dosavadní témata, která se různě proplétají a bojují o prostor. Reprízu uzavírá návrat vítězné *hymny*, nábožně vítající závěrečnou codu, v níž se znovu vrací hlavní téma první věty. Medtner si přál, aby kvintetu nebylo přiřazeno opusové číslo. Chtěl, aby se jasně lišil od ostatních skladeb. Kvintet považoval za své nejdůležitější dílo a hudební odkaz.

Závěr

Cílem této bakalářské práce je přiblížení života Nikolaje Karloviče Medtnera a jeho skladeb. Podává přehled o třech důležitých obdobích jeho života, od dětství a počátků kariéry v Rusku, přes působení v Německu a Francii, koncertní cesty po Anglii, Rusku a Americe, až po závěrečný pobyt v Anglii. Zmiňuje důležité osobnosti, včetně členů rodiny a přátel, které výrazně ovlivnily jeho život a jedinečný charakter. První část práce se snaží kromě skladatelova života přiblížit jeho filozofické myšlenky a názory, nejen na hudební svět první poloviny 20. století. Zaměřuje se na okolnosti vzniku některých opusů, díky čemuž čtenář lépe porozumí jejich charakteru a obsahu. Zároveň může sloužit jako zdroj informací pro případné interprety, kteří se chtějí dozvědět více o skladatelově životě a získat lepší představu o jeho skladbách.

Medtnerovo dílo, rozdělené do více než šedesáti opusů, představuje téměř nedotčenou studnici hudby. Druhá část práce se soustředí na významnější opusy a přibližuje jejich charakter. Je doplněna o autorův pohled na jejich obsah a hudební myšlenky.

Medtnerova hudba je virtuózní a plná zajímavých nápadů. Zejména práce s tématy, rytmem a harmonií je jedinečná. Studium jeho děl interpretům nabízí unikátní vhled do sonátové formy, která v Medtnerových skladbách nabývá nových rozměrů.

Na téma Nikolaje Medtnera by bylo možné napsat hned několik dalších prací. Mnoho opusů by si zasloužilo samostatnou analýzu. Stejně zajímavé by bylo porovnání interpretací jeho děl, díky dostupnosti velkého množství nahrávek samotného skladatele. O rozšíření povědomí o Medtnerových skladbách se zasloužilo několik světových klavíristů. Obzvláště důležité jsou nahrávky kompletního Medtnerova díla klavíristou Geoffreym Tozerem. Dalším interpretem, který se zabývá převážně Medtnerovou hudbou, je Hamish Milne. Vynikající je souborná nahrávka všech sonát v podání Marca-Andrého Hamelina.

Medtner se za svého života nedočkal uznání, které si jeho skladby zaslouží. Doufám, že zájem o jeho život a dílo dále poroste. Pokud případný čtenář, hledaje informace o skladateli, jehož zná jen jménem, dostane chuť poslechnout si nahrávky některých jeho skladeb, případně některé dokonce nastudovat, splní tato práce svůj účel.

3. Seznam použité literatury

3.1. Literární zdroje

- MARTYN, Barrie. *Nicolas Medtner: His Life and Music*. New York, USA: Routledge, 2016. ISBN 13:978-0-85967-959-6 (hbk)
- MEDTNER, Nicolas. *The Muse and the Fashion*. being a defense of the foundation of the Art of Music. New York, USA: Haverford College Bookstore, 1951.
- MEDTNER, Nikolai. *Complete Fairy Tales for Solo Piano*. New York, USA: Dover Publications Inc., 2014, ISBN 13: 978-0-486-41683-0
- MEDTNER, Nikolai. *The Complete Piano Sonatas Vol. 1*. New York, USA: Dover Publications Inc., 2012, ISBN 13: 978-0-486-29978-5
- MEDTNER, Nikolai. *The Complete Piano Sonatas Vol. 2*. New York, USA: Dover Publications Inc., 2012, ISBN 13: 978-0-486-29979-2

3.2. Internetové zdroje

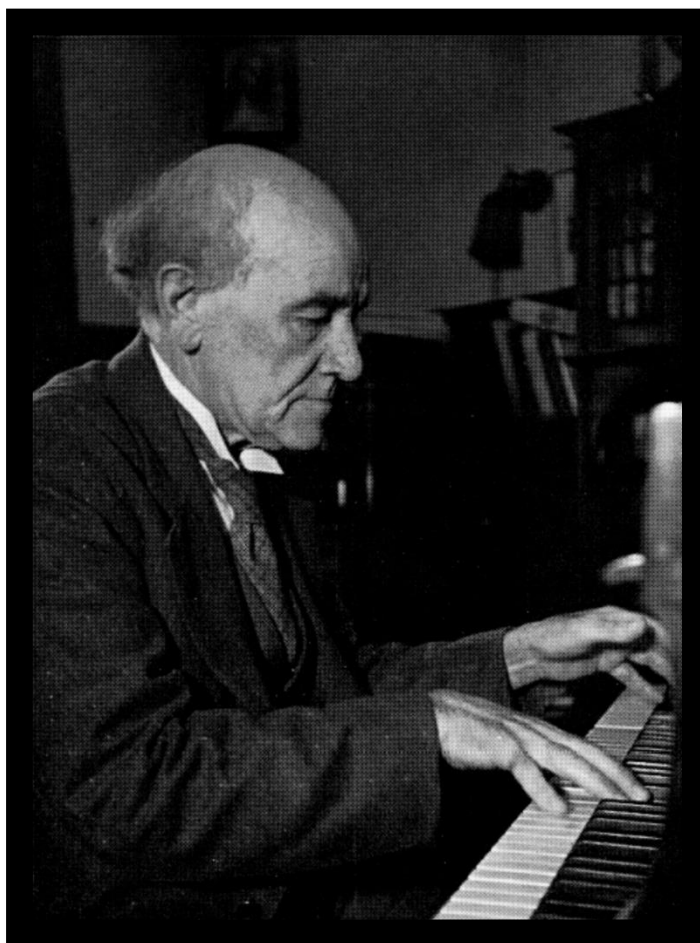
- *Medtner, Catalogue of works and Discography* [online]. [cit. 20. 4. 2019]
Dostupný z: <http://www.medtner.org.uk/works.html>

3.3. Nahrávky

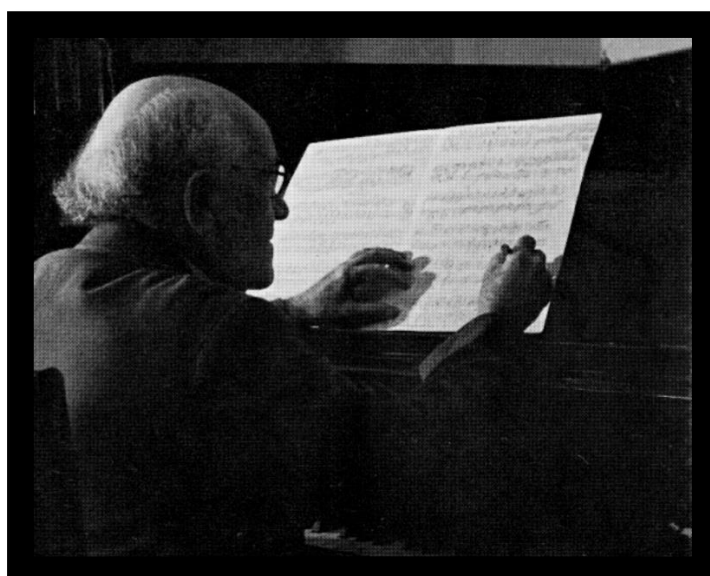
- MEDTNER, Nikolai. *The Complete Piano Sonatas / Forgotten Melodies I, II*. [Zvukový záznam na CD]. Marc-Andre Hamelin. UK: Hyperion, 1998.

4. Přílohy

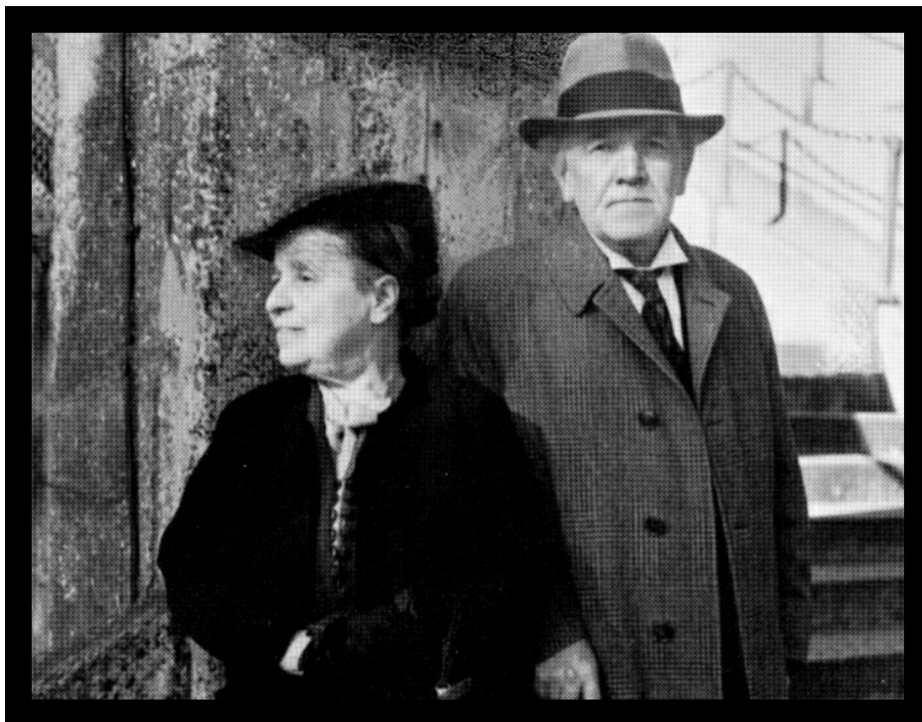
Příloha č. 1 – Nikolaj Medtner u klavíru

Příloha č. 2 – Nikolaj Medtner při komponování

Příloha č. 3 – Nikolaj a Anna Medtnerovi

Příloha č. 4 – rukopis *Ruského kruhového tance op. 58 pro dva klavíry*

Příloha č. 5 – Nikolaj Medtner a Sergej Rachmaninov

Příloha č. 6 – Nikolaj v zahradě

